

Kirke- og kunsthistoriske Møder

afholdte i Aaret 1893.

Det vil være bekendt, at Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i en Aarrække, der nu ligger noget tilbage i Tiden, afholdt Møder paa forskellige Steder her i Landet, særlig paa saadanne Steder, hvor fremragende Kirkebygninger gav Anledning til at opfriske Minderne fra den danske Kirkes Fortid.¹⁾ Forskjellige sammenstødende Omstændigheder bragte imidlertid en Standsning i disse Møder, og skjønt Ønsket om deres Fortsættelse jevnlig udtaltes, havde det dog sine Vanskeligheder at komme over det døde Punkt og atter bringe Sagen i Gang. Det maa derfor i høj Grad paaskjønnes, at det ved et fra Kirke-Ministeriet udgaaet Initiativ og ved en af de lovgivende Myndigheder tilstaaet Bevilling er bleven muligt at gjenoptage Møderne. I Aaret 1893 er der afholdt 4 saadanne paa forskellige Steder her i Landet. Og ligesom de kirkehistoriske Møder i ældre Tid vandt almindeligt Bifald, saaledes har det nu atter vist sig, at det uden Vanskelighed lader sig gjøre at samle en ikke ringe, livlig interesseret Kreds, naar det gjælder at drage Billeder af Fædrenes kirkelige Liv frem for Tanken.

For at give ogsaa dem, der ikke have haft Lejlighed til at høre de i afvigte Aar holdte Foredrag, en Forestilling

¹⁾ Om de fleste af disse Møder findes Beretning i Skriftet: »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i dets første 25 Aar« (Kbh. 1875).

om det Udbytte, Møderne have bragt, skal her meddeles en Udsigt over dem. I adskillige Tilfælde maa vi nøjes med at nævne Emnerne, i andre kunne vi give et kortere eller længere Udtog af Foredragene. Det har været os en Tilfredsstillelse fra mange Sider at faa Opfordring til at komme igjen ad Aare, og da der fra Bestyrelsens Side ikke savnes god Villie til at efterkomme disse Opfordringer, haabe vi, om alt gaar vel, at Møderne ikke skulle være indskrænkede til Aaret 1893, men at de, ligesom tidligere, maa kunne fortsættes gennem en længere Aarrække, og at de forskjellige Dele af vort Fædreland maa kunne blive inddragne under Foredragsvirksomheden.

Møde i Roskilde.

Ved velvillig Imødekommen fra de paagjældende Autoriteters Side holdtes Mødet i selve Domkirken, hvor en Talerstol var anbragt nedenfor Koret, og hvor der ved Tavler og Borde var sørget for Lejlighed til Opfæstelse eller Fremlæggelse af Illustrationer til Foredragene.

Den 29. Maj Kl. 12 samledes man. Efterat Organist V. Matthison-Hansen havde præluderet fra Orgelet, indledte Dr. H. F. Rørdam ved at minde om det kirkehistoriske Selskabs tidligere Møder, der have kunnet glæde sig ved en saa stærk Tilslutning, som man nu vel ikke med Rimelighed kunde gjøre Regning paa, da man maatte konkurrere med saa mange kirkelige og historiske Møder af forskjellig Art, som den Gang enten slet ikke eller dog kun meget sparsomt fandt Sted. Imidlertid skulde Forsøget gjøres, og den ret anseelige Kreds, som her var samlet, vidnede om, at der ikke savnedes Interesse for Sagen. Det laa nær at aabne Møderne paany netop i Roskilde; thi denne By kunde paa en Maade betragtes som Selskabets Fødeby, eftersom »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie« var stiftet her for 44 Aar siden, og mange Gange senere

vare Beretningerne om Selskabets Virksomhed aflagte paa »Roskilde Præstekonvent«. Ligesom det tidligere var sket, var det Tanken ogsaa nu at knytte Meddelelser af kunsthistorisk og kirkehistorisk Art til hinanden, da der fra begge Sider kunde ydes saa paalidelige Bidrag til Kundskab om Fædrenes Aandsliv, at Foredrag over Emner hentede fra disse Sfærer forventes at ville vække Opmærksomhed og Deltagelse i det mindste hos alle, som overhovedet have Sands for det aandelige Livs Betydning og Tarv.

Derpaa holdt Professor Dr. Julius Lange et Foredrag (illustreret med en Række udstillede Fotografier) om

Oprindelsen til den nuværende Domkirke i Roskilde.

Han mindede om, at det var et historisk indviet Sted, hvorpaa man var forsamlet. Roskilde Domkirke er Hjertet blandt vore historiske Mindesmærker, ingen anden Bygning rummer saa meget af vor Historie som denne, i ingen anden har saaledes som her de henfarne Tider fra de ældste til de yngste sat deres Spor. I et af Kirkens Kapeller er den sidst afdøde Konge af Danmark bisat; og i en af Korets Piller gemmes vel endnu Rester af vor ældste kristnede Konge, Harald Blaatand, som ogsaa havde ladet den første Roskilde-Kirke bygge af Træ. Under det Gulv, hvorpaa vi nu træde, ligger der Levninger af den Stenkirke, som Biskopperne Vilhelm og Svend Norbagge lode opføre i Stedet for den gamle Trækirke i anden Halvdel af det 11te Aarhundrede. Tidligere havde man ment, at den nuværende Murstenskirke var den samme som hin Stenkirke; men denne Forestilling førte Høyen os allerede bort fra for omtrent 30 Aar siden, eftersom Murstenskirken hverken ved sit Bygningsæmne eller sin Stil fandtes svarende til hvad man kendte af Bygningskunsten fra det 11te Aarhundrede. Dengang byggede man overhovedet ikke med brændte Mursten her i Landet. Vilhelms og Svends Kirke har været opført af Kildekalk, den saakaldte »Fraadsten«. Saa blev

Spørgsmaalet om, hvor den gamle Kirke da havde staaet, og hvor den var blevet af. Dette Spørgsmaal kan først betragtes som løst i den allerseneste Tid: efter at der i 1890 af kunsthistoriske Grunde var fremsat den Gisning, at den havde staaet paa samme Plads som Murstenskirken, blev der gravet under dens Gulv, og man fandt virkelig Rester af dens Mure.

Vi se saaledes det ene Lag af Bygningskunst lejre sig ovenpaa det andet. Og dette gælder ikke alene i de Tilfælde, hvor den ældre Bygning helt har maattet vige for den yngre: det gælder ogsaa om de Bygninger, som ere blevne staaende, og som vi se for vore Øjne den Dag idag. Middelalderens Bygninger ere ikke som Nutidens stramt gennemførte efter en enkelt Plan: de senere Tider toge sig Frihed til at gøre om og at bygge til; og derved toges der ikke mindste Hensyn til Stilen i de ældre Dele, som man lod staa. Man byggede til enhver given Tid i den Stil, som da galdt for den skønneste uden at gaa tilbage til Fortidens. Og Opførelsen af de store Kirkebygninger har krævet lang Tid. Ikke at man var doven og langsom til Arbejdet — man byggede tværtimod hurtig og energisk; men de urolige Samfundsforhold kunde medføre lange Stansninger; Ildsvaader vare dengang hyppigere end nu; ikke sjælden nedbrød man ogsaa store Dele af en Kirkebygning blot for at kunne genopføre dem større og prægtigere. Og slige Forhold have netop i høj Grad gjort sig gældende ved vor Domkirke: det er meget langt fra, at den, som vi her se den, er opført efter en konsekvent Plan; men netop derved kommer den til at afspejle vor Bygningskunsts Udvikling, endog gennem 6—700 Aar, naar vi medregne Kapellerne.

Her tillader Tiden os kun at tale om et enkelt Afsnit af denne lange Bygningshistorie, nemlig om det vigtigste: selve Murstenskirkens Oprindelse. Derom findes der i de middelalderlige Kildeskrifter ingen ligefrem Beretning; og naar vi ville danne os en Forestilling om Sagen, kan det

kun ske ved at sammenlægge Vidnesbyrd og Kendetegn fra mange forskellige Hold. Men ad denne Vej er der ogsaa naaet til indlysende historisk Sandsynlighed, saa at det, som her skal meddeles, gør Krav paa at være virkelig Historie.

Det er bekendt nok, hvilken overordentlig Betydning Paris havde i Middelalderens aandelige Liv: derhen søgte — fra alle Europas romersk-katholske Lande, og ikke mindst de nordiske — enhver ung Gejstlig, som skulde have en højere boglig Uddannelse. I Aarene 1179—80 opholdt sig der den unge Peder Sunesøn, en Sønnesøns-søn af Skjalm Hvide og Næstsøskendebarns Barn af Ærkebiskop Absalon, som endnu i disse Aar tillige var Biskop af Roskilde. Peder Sunesøn boede i Victoriner-Ordenens Kloster paa S. Genovevas Høj, der dengang ligesom nu var Midtpunktet i Paris's latinske Kvartér. Det unge Menneskes nærmeste Foresatte var Klostrets Abbed Stephan, en af den franske Gejstligheds mest ansete Mænd, Kong Philip Augusts Ven og betroede Mand. Endnu den Dag idag have vi Lejlighed til at gøre et nøje personligt Bekendtskab med Abbed Stephan gennem hans efterladte Breve, som gentagne Gange ere udgivne; de give os et Indtryk af hans livlige Aand, hans redelige Iver og Nidkærhed for alt hvad der var ham betroet, og hans faderlige Omsorg for Ungdommen, ikke mindst netop for Peder Sunesøn, som han synes at have holdt særlig meget af. Han vogtede ham trolig for legemlig og aandelig Fare, han glædede sig over hans gode Sind og gode Aandsgaver, og han har tillige tidlig indgivet ham den Forestilling, at der paahvilede Danmark en Forpligtelse til ved Gaver og Værker til Kirkens Ære at genoprette sin hedenske Fortids Synder, der i Vikingetiden havde slaaet Frankrig saa mangt et blodigt Saar.

Abbed Stephan var, som hans Breve viser, en ivrig Bygherre; og hvis han ikke havde været det, maatte han ogsaa have været en mærkelig Undtagelse blandt den franske

Kirkens ledende Mænd paa hin Tid. Det er ingen Overdrivelse at sige, at der i hele Kunstens Historie knap nok kan paa-peges nogen Periode, da der har været saa stærk Drift og Fart i Bygningskunstens Udvikling som netop i anden Halvdel af det 12te Aarhundrede i Frankrig, og allermest i Paris og dets nordlige Omegn. Der foregik her den mærkeligste, mest gennemgribende Omdannelsesproces, idet den ældre, romanske Stil i alle sine Led og Dele i Løbet af et Par Menneskealdrer omskabtes til en ny og hidtil ukendt Stil, den gothiske. Den romanske Stil var i sine Hovedtræk nedarvet fra det antike Rom og er i Kunsten noget tilsvarende til hvad Middelalderens Latin var i Litteraturen. Den er et Udtryk for Myndighedens, Hierarkiets Aand, for Kirken, der som en fremmed, sydfra kommende Magt trængte sig ind over Folkene med Krav paa at være deres aandelige Mester og Optugter. Gothiken derimod er et Udtryk for Folkenes Tilegnelse af Kristendommens Følelses-Indhold, som nu var udsaaet over dem: den gror op af Jordbunden, higende og stræbende mod det Høje og kastende saa meget af Materiens Byrde af sig som muligt for ej at hæmmes i Flugten. Naar man staar i en af de ypperste af disse gothiske Kirkebygninger og gribes af den uforlignelige Magt over Sindet som de udøve, og da tænker tilbage paa den romanske eller romerske Kunst, hvorfra de have udviklet sig, da er det som om man — aandelig talt — fornemmer en mægtig dirrende Tone, Menneskehedens Salighedskrav, der gennemsittr Stenene og faar alt det tunge og materielle til at smulre bort, saa at kun de fine, skarpe, opadflyvende Led blive tilbage, formede efter lignende Love som det Naturforskerne kalde »Klangfigurer«.

Det var denne Udvikling, som var i sin stærkeste Strøm, medens Peder Sunesøn var i Paris; og hvor skulde det have været muligt, at Ynglingen ikke skulde være revet med ind i Strømmen! Paa alle Kanter byggedes der, Bygningskunstens Opgaver vare Dagens Løsen, Kirkens Stolthed og Ære. Og Lægmændene vare grebne af en

saadan Iver, at man kunde se fornemme Mænd og Kvinder gøre frivillig Tjeneste som Trækdyr ved Opførelsen af skønne Kirker. Der var, som en udmærket Historiker har udtrykt det, »en rastløs Foretagelsesaand, som drev Bygmestrene til idelig at forsøge noget nyt og overraskende, men tillige en vis Ilfærdighed, der endog i de pragtfuldeste Værker kan aabenbare sig ved den lette eller skødesløse Behandling af Enkelthederne.« Saadanne Indtryk var det, Peder Sunesøn bragte med sig fra Paris til Danmark: man skulde tro, at de anførte Ord, der kun gælde den franske Bygningskunst i Almindelighed, vare skrevne særlig om Murstenskirken i Roskilde, som han lod opføre. Foreløbig vare disse Indtryk vel kun en Udsæd, der maatte vente med at bære Frugt; men allerede 1191, kun en halv Snes Aar efter hans Hjemkomst, blev han Roskilde Biskop; og det er meget sandsynligt, at han strax derefter har tænkt paa at ombygge sin Stiftskirke i Lighed med hvad han havde set i Frankrig; derom vil der maaske engang kunne fremdrages nøjere Vidnesbyrd.

En bestemt historisk Begivenhed gav imidlertid hans Foretagelseslyst et fastere Udgangspunkt.

Mellem den franske og den danske Gejstlighed var der i hele den foregaaende Tid knyttet bestandig flere og stærkere Forbindelser. Tilnærmelsen havde i disse Aar naaet sit Højdepunkt og fik et politisk Udslag. Abbed Stephan henledte sin Konges, Philip Augusts, Opmærksomhed paa, at der var en ung dansk Kongedatter, Ingeborg, Søster til Danmarks regerende Konge, Knud den sjette, som kunde blive en ønskelig Brud og Dronning for ham. At det virkelig var Stephan, som satte denne Sag i Bevægelse, berettes udtrykkelig i ældre franske historiske Kilder; og der tilføjes — hvad der jo forresten følger af sig selv —, at han derom plejede Raad med Venner i Danmark, særlig med nogle, som havde været Kanniker i S. Geneviève, hvorved der uden Tvivl sigtes til Peder (og Andreas) Sunesøn. Ligesom den franske Prælat kendte sin Konge,

stode Sunesønnerne jo det danske Kongehus meget nær. For Philip kom der vel ogsaa politiske Beregninger med i Spillet. Han lod ved et Gesandtskab bejle ved det danske Hof, og hans Tilbud modtoges af Kong Knud paa Ingeborgs Vegne. I Sommeren 1193 sendtes hun med et udvalgt Følge af danske Herrer, under Ledelse af Roskilde-Biskoppen Peder Sunesøn, til Frankrig og blev viet og kronet til Frankrigs Dronning i Amiens d. 14de August. Alting tegnede saaledes lyst og godt i Forholdet mellem Frankrig og Danmark; og vi kunne antage, at de gejstlige Mænd, fra hvem den hele Plan var udgaaet, have været stolte over at se den iværksat. Men Glæden blev, som bekendt, kun kortvarig: allerede den næste Dag tillod den franske Konge sig — af Grunde, som aldrig ere blevne ret opklarede — at forskyde sin unge Dronning, og Peder Sunesøn og hans danske Ledsagere bleve udviste af Frankrig og maatte rejse hjem.

Stephan var dengang ikke længer Abbed i S. Geneviève i Paris. Aaret i Forvejen var han blevet forfremmet til Biskop i Tournai, Hennegaus Hovedstad, der nu hører til Belgien, men dengang laa under den franske Krone. I sin nye Stilling, der gav ham mere Selvstændighed og Myndighed, gjorde han den danske Kongedatter, efter at Ulykken havde ramt hende, store Tjenester; han gav hende et Tilflugtssted i sin Nærhed, besøgte hende hyppig og trøstede hende. Det var vel ikke mere end Pligt og Skyldighed, eftersom han havde saa stor Andel i hendes Skæbne; men der hørte visselig Mod til ikke at svigte hende. Det fremgaar af Begivenhedernes hele Gang, at han blandt alle franske Mænd vedblivende var den, som stod Danmarks Interesser nærmest, som overhovedet de internationale Forhold i Middelalderen fortrinsvis varetoges af Gejstligheden, den fælles Kirkes Repræsentanter.

I denne Historie ligger uden Tvivl vor Domkirkes Tilblivelseshistorie gemt. Uden mindste Hensyn til den eller Tanke paa den har en af de lærdeste tyske Arkitektur-

historikere, F. Adler, gjort opmærksom paa den paafaldende Overensstemmelse, der finder Sted mellem Kathedralen (« Notre Dame ») i Tournai — særlig Tværskibets halvrunde Slutninger i Nord og Syd — og Roskilde Domkirke — særlig Korets halvrunde Slutning. Og atter uden Hensyn til den er det allerede tidligere udtalt fra dansk Side (navnlig af Prof. J. B. Løffler), at det maa have været Peder Sunesøn, som har ladet Murstenskirken i Roskilde opføre, endog i Begyndelsen af sin Virksomhed som Biskop: det fremgaar af en Sammenligning mellem de tekniske Enkeltheder i Roskilde og i andre gamle danske Murstensbygninger. Og uden at gaa det mindste ud over, hvad der af alle gode Grunde — deriblandt ogsaa Tournais geografiske Beliggenhed — ligger lige for Haanden som sandsynligt og rimeligt, kan man antage, at den gamle og den unge Biskop, Læreren og Disciplen, Stephan og Peder, i August 1193 have været sammen i Tournai — at de have været sammen i Amiens d. 14de August, er der endog Beviser for. Saa hører der da ikke megen Fantasi til at slutte, at det er fra hin Lejlighed, at Ligheden mellem Kathedralerne i Tournai og Roskilde hidrører. I Tournai have Peder Sunesøns Byggeplaner taget bestemte Former: her er han kommet til Klarhed over, hvorledes han vilde tage fat. Da vi jo leve i Jubilæernes Tidsalder, kunde vi, om vi vilde, i August dette Aar (1893) fejre en Slags Syvhundredaars-Jubilæum for Oprindelsen til Murstenskirken i Roskilde, som er blevet til det danske Folks kæreste og indholdsrigeste Monument.

Det er altsaa først og fremmest Korpartiet i vor Domkirke, vi skulle betragte med Hensyn til dets Lighed med Arkitekturen i Tournai. Dér — i Tournai — er Koret senere udvidet og ombygget i glimrende gothisk Stil; men der har været et Kor efter lignende Plan som de ovennævnte Tværskibsslutninger, der endnu ere bevarede i ældre Form; og formodentlig har Koret været det nærmeste Forbillede for det tilsvarende Parti i Roskilde Domkirke. Som De ser, bestaar Korets Halvrunding (Absis) her i

Roskilde af følgende Dele. Nederst en Halvkreds af Søjler, forbundne med Buer og en glat, krummet Mur foroven; mellem Søjlerne se vi ud i den nedre Koromgang. Over denne Etage kommer en anden efter en lignende Plan, om end forskellig i Enkelthederne; mellem Søjlerne i anden Etage se vi ud til Galleriet over Koromgangen. Oven over anden Etages glatte Mur kommer et saakaldt Triforium, bestaaende af en Række smalle, lodrette Murfordybninger; og over Triforiet atter den krumme Mur, hvori Høj Kirkens rundbuede Vinduer sidde; fra Mellemrummene mellem Vinduerne udgaa de fremspringende Ribber af Korundingens Hvælving. Denne Komposition af Koret er i Virkeligheden sjælden, og i Danmark er den enestaaende ved sin Dristighed, Lethed og Kraft. I Udlandet finde vi vel Kirker, som ligne den i nogle Træk, og andre, som ligne den i andre; men en ganske tilsvarende Sammenstilling af de forskellige Bestanddele kendes ikke fra noget andet Sted end netop fra Tournai. De to Etager af søjlebaarne Arkader er et Træk, som i Tournai formodentlig er indført fra Normandiet: man finder det navnlig i en af de gamle prægtige Kirker i Caen, nemlig i Ste Trinité, grundlagt af Vilhelm Erobrerens Dronning Mathilde; men i Caen er der over anden Etage ikke noget Triforium, men strax en simpel, glat, halvkuppelformet Hvælving; og det passer egentlig ogsaa bedre end en Ribbehvælving sammen med de glatte Mure over Søjlerne forneden. I Tournai have de to Etager af halvkredsstillede Søjler med deres Buer og Mure ganske sikkert staaet færdige før Biskop Stephans Tid, og dem har Peder Sunesøn vel set med egne Øjne; derimod er det vistnok Stephan selv, som har bygget Triforiet og Hvælvingen til foroven: dem har Peder Sunesøn maaske kun faaet at se i Tegning. De tilhøre strængt taget en noget anden Stil end Halvkredsene forneden; og det bliver derved et saa meget mere paafaldende Træk i Overensstemmelsen mellem Tournai og Roskilde, at man begge Steder finder denne ikke ganske harmoniske Sammenstilling af Stilarter.

Men der er ogsaa andre Overensstemmelser. I Tournai er Kirkens Hovedskib vel gammelt romansk og bærer en meget ældre Tids Præg end Skibet i Roskilde; men der er dog den væsentlige Lighed, at der begge Steder — ligesom i Koret her — er hvælvede Sidegange i to Etager, med store, aabne Buer ud imod Midtskibet. Det er ogsaa noget, som Tournai kan have optaget efter den normanniske Bygningskunst i Caen (navnlig fra Vilhelm Erobrerens egen Kirke, Ste Etienne). Dette Anlæg af et stort, hvælvet Galleri over Sideskibene og Koromgangen optoges længere inde i Frankrig, i Egnene nærmere ved Paris selv, i anden Halvdel af det 12te Aarhundrede, det vil sige i den Periode, da man rigtig vilde arbejde sig ud af den romanske Stil og stræbte henimod et helt nyt Indtryk af Kirkebygningen, altsaa i den Stil, der danner Overgangen til Gothiken. Man vilde nemlig mere og mere bygge i Højden, man vilde opad. Dertil skulde ogsaa Triforiet tjene: i praktisk Henseende er det ikke uundværligt; men det gør Rummet højere. Samtidig indførte man ogsaa Spidsbuen i Hvælvinger og Arkader, medens man endnu foreløbig bibeholdt den romanske Rundbue i den øvre Afslutning af Døre og Vinduer; og man fremhævede Hvælvingernes krydsende Linier ved stærkt fremtrædende Ribber.

Alt dette finde vi nu ogsaa i Roskilde ligesom i de Partier af Kathedralen i Tournai, som man antager for at være byggede af Biskop Stephan, der jo kom fra Paris og uden Tvivl har ført den sydligere Bygningsstil med sig op til sit nye Bispesæde. Men i Koret i Roskilde finder man som ovenfor sagt, tillige en tydelig Efterligning af de ældre Partier i Tournai, som ingenlunde svarer til Bygningskunsten længere nede i Frankrig. Der har man vel ogsaa Korbygninger i to Etager, men ingen, hvor begge Etager bæres af enkelte Søjler: i øverste Række er der sammensatte Piller som Arkadebærere, undertiden ogsaa i nederste. Man yndede nemlig der at lade fine lodrette

Led udspringe fra de nederste Søjlers Kapitæler og fortsætte sig helt opad langs Mure og Piller, indtil de traadte i Forbindelse med Hvælvingernes Ribber, idet man paa alle Maader vilde lede Blikket opad i den lodrette Retning. I Roskilde og i Tournai er der ingen saadanne Led, og de kunde jo heller ikke være der, naar der i anden Etage var enkelte runde Søjler, som de ikke kunde forbindes med.

Imidlertid afviger Roskilde Domkirke ogsaa i mange Ting fra sit Forbillede. Disse Afvigelser er det ikke her Stedet til at gennemgaa i det Enkelte, vi maa nøjes med et Blik paa dem fra mere omfattende Synspunkter. Nogle hidrøre aabenbart derfra, at vor Domkirke tilhører en noget senere Tid og derfor har optaget Træk af en yngre Stil: saaledes ere Arkadebuerne i Koret her spidse, medens de i Tournai ere runde. Men endnu større Betydning har det, at Bygningsæmnet og Haandværket er rent forskelligt i de franske og de danske Bygninger: deraf følger, til Trods for Ligheden i Kompositionen, i andre Henseender en meget forskellig Karakter. I Tournai ere baade Vægge og Søjler opmurede af en gulliggraa Kalksten; hos os bestaa Murene af brændte Lersten og Søjlerne af huggen Kamp. At brænde Mursten til Bygningsarbejde var vel ikke aldeles ukendt i Frankrig; men for Arkitekturens Udvikling i hin Periode, og for dens store Resultat, den gotiske Stil, havde det aldeles ingen Betydning: havde Frankrig i Middelalderen bygget med Mursten, saa havde dets Bygningskunst baade i Helheden og Enkelthederne kommet til at forme sig ganske anderledes end den gjorde. Paa Sælland derimod begyndte den brændte Lersten allerede i Valdemar den Stores Tid at fortrænge den naturlige Sten som Materiale for større Bygningsarbejder. Henimod Slutningen af det tolvte Aarhundrede var der nok af Teglbændere og Murere; og naar Roskildebispen vilde bygge, var der ikke at tænke paa andet end at benytte de Kræfter og det Materiale, som forefandtes. Vore Murere medførte til Arbejdet Vaner og indøvede Methoder, som vare ganske forskellige fra de

franskes, men som de for en stor Del havde tilfælles med Bygningskunsten i de tyske Slettelande syd for Østersøen: der var ogsaa Murstenen indført i samme Periode som i Danmark. Roskilde Domkirke maa saaledes betragtes som en Oversættelse fra et Sprog til et andet, til et Sprog, der ikke engang er beslægtet med det oprindelige: i Henseende til Bygningskunstens Sprog, det vil sige: Haandværk og Materiale, er den en dansk Bygning af samme Art som de ældre Murstenskirker i Sorø og Ringsted. Og det nye, som skulde gennemføres i den, den stolte og dristige Komposition af Koret, var meget vanskeligt at gennemføre i Mursten, der egner sig bedre for den ældre romanske Stils rolige Flader og tætte Masser.

Endnu et Træk maa nøjere omtales. Vor Domkirke — jeg taler kun om den egentlige Kirkebygning, ikke om Kapellerne — faar sit Lys gennem smalle, oventil rundbuede Vinduer. Nogle Steder, navnlig i Høj Kirkens øverste Mure og i Sideskibene for neden, sidde Vinduerne enkeltvis i Muren, ét for hvert Hvælvingsfag, som det er Regel i den romanske Stil. Men andre Steder sidde de gruppevis, tre og tre tæt sammenrykkede, idet da det midterste er højere end de to paa Siderne. Disse Vinduesgrupper, der mere gennembryde Murmassen og føre et rigere Lys ind i Kirken, er et Motiv, der er karakteristisk for denne Overgangsperiode og peger hen imod den kommende gothiske Stil. Her i Domkirken se vi dem endnu i den øvre Koromgang, Galleriet; og naar vi betragte dette udenfra, maa vi erindre, at der over enhver enkelt af Vinduesgrupperne oprindelig har rejst sig en lille Gavlfod, med Skraaliniér, der foroven have stødt sammen i en Vinkel: den øverste Linie af Galleriet har altsaa, udenfra set, været takket. Den selv samme Anordning, med Vinduesgrupper i smaa Gavle, har i Middelalderen, før Kapellernes Tilbygning, ogsaa været gennemført i Gallerierne over Langhusets Sideskibe; og det er jo det samme Motiv, som, om end i noget ændret Form, er anvendt i Tværskibets

Gavle mod Nord og Syd med deres mægtige Vinduesgrupper. Der har altsaa rundt om hele Bygningen strakt sig ligesom en Krone af Gavle med Vinduesgrupper; dog har denne Krone ikke siddet øverst paa Bygningen — undtagen paa Tværskibets Gavle —, men over anden Etage af Siderummene.

Dette er et meget sjældent Træk i Middelalderens Bygningskunst; og i den særegne Form, hvori vi finde det i Roskilde, er det vistnok enestaaende. Det maa have gjort en statelig og prydelig Virkning, om det end forekommer lidt paafaldende, at det rigeste Lys gennem de tredobbelte Vinduer netop er ført ind i Kirkens halve Højde og i Siderummene. Og efter hvad jeg for lidt siden har fortalt, er det ogsaa paafaldende, at man i Notre Dame i Tournai aldeles ikke finder noget lignende: der er enkelte Vinduer, rundbuede i de ældre Dele, spidsbuede i de yngre, men ingen Vinduesgrupper. Man spørger uvilkaarlig sig selv, om denne Ulighed, der angaar et saa iøjnefaldende Træk af Stilen, dog ikke atter maa vække nogen Betænkelse ved at betragte vor Kirkebygning som en Efterligning af den i Tournai.

Men naar man nøjere undersøger Sagen, svinder atter Betænkelseerne, ja de forvandle sig til endnu stærkere Sandsynlighed.

Det er nemlig bevisligt — og det blev allerede bevist, da man i Halvtredserne foretog de store Restaurationsarbejder i vor Domkirke —, at det hele Motiv med Vinduesgrupper og Spidsgavle ikke har hørt med til den første og oprindelige Plan for Murstenskirken. Det kan ogsaa endnu den Dag idag godtgøres ved en Undersøgelse af Murværket, at der i den øvre Koromgang fra første Færd kun har været enkelte Vinduer, et for hvert Hvælvingsfag: man kan maaske finde, at dette har set noget tørrere og fattigere ud; men saaledes har det nu været, og det har netop ogsaa stømt med Kathedralen i Tournai. Ogsaa i Langhusets Gallerier kan man se, at de Dele af Muren, hvori

Vinduesgrupperne have siddet, ere indføjede senere. Korgalleriet har desuden oprindelig været noget lavere end det nu er. I Stedet for de fine smækkre Søjler, som vi nu se i Korets øverste Etage, har der fra først af været lavere og tykkere Søjler, mere i Lighed med dem der staa i nederste Etage. Man kan bestemme deres Højde og Førlighed temmelig nøjagtig, eftersom de maa have svaret til Halvsøjlerne paa den indre Side af Galleriets Ydermur. Og da der her i Kirken endnu findes to gamle romanske Søjler af dette Maal — nemlig de, som ere sammenstillede til én høj og slank Søjle, der tjener som Bærer af Hvælvingen midt i det langt senere opførte Helligtrekongers-Kapel —, saa er det sandsynligt, at disse to Søjler oprindelig have hørt til anden Etage af Koret; det vilde ogsaa passe med deres Stil. Man har altsaa begyndt at bygge Koret ganske i Overensstemmelse med Tournai; men saa har man paa et senere Stade faaet Lyst til noget Nyt, til et rigere Lys og derfor ogsaa til et højere Rum og til slankere Søjler, der saa lidt som muligt hindrede Lysets Strømning ind i Kirken. De øverste Søjler i Koret ere en sand Pryd for Roskilde Domkirke; de ere ikke alene smukke og prydelige i Formen; men de give Kompositionen af Koret en Lethed — ja en Forvoenhed, der næsten er enestaaende. Dog kan det ikke nægtes, at de ikke harmonere rigtig med Korets nederste, overvættede svære Søjler; endog kun ved en umiddelbar Betragtning af Koret vilde man let komme til en Anelse om en Forandring af Planen.

Da man under den af Steen Friis ledede Restauration af Domkirken iagttog den gamle Forandring af Vinduerne i den øvre Koromgang, iagttog man tillige med nogen Overraskelse, at Forandringen maatte være foregaaet meget snart efter Opførelsen af de ældre Dele. Man havde dengang saa god Lejlighed, som man aldrig mere kan faa, til Undersøgelse af det gamle Murværk; og man saa, at de nyere Dele i Henseende til Haandværk og Materiale aldeles stemmede overens med de ældre. Hvorledes har man da

faaet Ideen til Forandringen? Hvorfra har man optaget det i Danmark nye Motiv: Vinduesgruppen?

Det er mærkeligt, at et fyldestgørende Svar paa disse Spørgsmaal atter er givet ved Bygningskunsten i Tournai og netop ved Biskop Stephans Virksomhed som Bygherre. Hvad han har opført af Kathedralen selv, kan vel paapeges temmelig sikkert, men dog kun i en vis Almindelighed; det kan ikke omskrives med skarpe Grænser. Derimod er der fuld historisk Vished for, at et lille Oratorium eller Kapel, indviet til den hellige Vincentius og opført mellem 1195 og 1198, alene skyldes ham. Det hviler paa en aaben Bue, der forbinder Bispegaarden med Kathedralkirken, og bestaar kun af et enkelt firkantet Rum. I dette Kapel findes Vinduesgruppen i samme Form som i Roskilde, desuden i Forbindelse med en ejendommelig sexdelt Hvælving, der endog i Enkeltheder har megen Lighed med Hvælvingerne i Korgalleriet i Roskilde. Jeg indser ikke, at der er Mere at spørge efter; og jeg ser navnlig ingen Grund til at antage, at Forandringen af Korgalleriet først skulde være foregaaet efter en Ildebrand 1234, hvis Plads og Omfang man forresten ikke ved det mindste om. Efter alle de historiske Forhold at slutte er det rimeligt, at Arbejdet paa Murstenskirken er begyndt med fuld Kraft i 1194, og at Koret har hørt til det første som man tog fat paa; og Forandringerne, til hvilke man havde Forbillederne i Tournai færdige 1198, skulle jo være foretagne snart efter. Naar man desuden maa tilskrive det mere personlige Forhold mellem Biskopperne den største Betydning for det hele Foretagende, saa bliver det ogsaa af Betydning, at Biskop Stephan døde 1203: med det samme er Forbindelsen mellem Tournai og Roskilde sandsynligvis hørt op. Jeg kan dog ikke lade være at henpege paa den Mulighed, at Biskop Stephan ikke alene har indført Vinduesgrupperne i det lille Kapel, men ogsaa i Koret — det senere helt ombyggede Kor — af Kathedralkirken. Af dette Kor kender man nu kun Grundplanen: den ligner vel Planerne for

Tværskibets Slutninger; men der er ogsaa Afvigelser, som vel kunne have givet Anledning til Benyttelsen af Vinduesgrupper netop i Koret, saaledes at de nærmeste Forbilleder for Forandringerne i Roskilde egentlig vilde være at søge der.

Men Biskop Stephans Arkitektur, der i Karakteren svarer til Kunsten i Paris og de omliggende Egne, har været endnu meget vanskeligere at efterligne i Mursten end de ældre Dele af Notre Dame i Tournai. Den franske Bygningskunsts fine, skarpe, af den faste Sten omhyggelig udhugne og nøje sammenføjede Led ere alle blevne bredere, plumpere og mindre nøjagtige ved Overførelsen paa dansk Grund. De aldeles nye og meget vanskelige Fordringer, som Peder Sunesøn har stillet til sine Murere, have medført et Hastværk, en Famlen og Usikkerhed i Udførelsen, som man endnu ser meget tydelige Spor af, navnlig i Korgalleriets Hvælvinger. Overhovedet er Roskilde Domkirke i Henseende til Haandværket mindre omhyggelig gennemført end andre gamle danske Murstensbygninger, f. Eks. Kirken i Sorø. Naar vi af Hjærtet takke Peder Sunesøn for hans Størværk, saa maa vi ogsaa holde ham til Gode, at dets Uregelmæssigheder bære Vidne om en ung og i sin Dristighed vel noget hensynsløs Bygherre, der lige saa lidt som de samtidige franske skyede at stille nye og atter nye Fordringer til Haandværkerne.

Endnu har Peder Sunesøn fra Frankrig modtaget en Ting, som har havt stor Betydning for det Indtryk, Domkirken har gjort i Middelalderen, nemlig farvet Glas, Glas-malerier. Det friske, stærke Dagslys, som nu strømmer ind i det store Kirkerum gennem farveløse Ruder, har ikke hersket herinde i Middelalderen: Lyset var dæmpet og brudt i mangfoldige Farvetoner. Naar man saa op mod Vinduerne, saa man ikke den naturlige Himmel igennem dem; men i Vinduesaabningerne fremtraadte, ligesom Gæster fra en anden Verden, Skikkelser af Helgener, tegnede med grove Træk, men straalende i stærke, lysmættede Farver. At der

har været Glasmalerier, er ikke en Gætning eller en Slutning, det vides med Vished af fundne Rester. Og hvis de, som rimeligt er, have været indførte direkte fra Frankrig ved Foranstaltning af Biskoppen af Tournai, er det sandsynligt, at de have været meget gode (men ogsaa kostet mange Penge).

Den ovenstaaende Fremstilling gengiver mit Foredrag paa det kirkehistoriske Selskabs Møde i Roskilde Domkirke d. 29de Maj 1893, noget forkortet i nogle Punkter, lidt udvidet i andre. Læsere, som maatte ønske en nøjere Redegørelse for de Undersøgelser, paa hvilke Fremstillingen af Domkirkens Bygningshistorie er grundet, henvises til min Afhandling: »Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil«, i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1890. I samme Aargang af Aarbøgerne findes Modbemærkninger mod min Afhandling af Professor J. B. Løffler og Professor J. Kornerup; dog angaa disse Modbemærkninger næsten ikke det Forhold mellem Roskilde og Tournai, som i mit ovenstaaende Foredrag er Hovedsagen; Prof. Løffler slutter sig navnlig uforbeholdent til min Opfattelse af Murstensbygningens Oprindelse. Af den tidligere kunsthistoriske Litteratur om Domkirken maa fremfor alt nævnes N. Høyens to Afhandlinger i *Ny kirkehistoriske Samlinger* (1863 – 64), som for første Gang modbeviste den fra gammel Tid gældende Mening om, at Murstenskirken var den af Vilhelm og Svend Norbagge i det 11te Aarhundrede opførte Bygning, og tillige paaviste, at Forbillederne for Murstenskirken maatte søges i Overgangsstilen i Frankrigs nordøstlige Landskaber. Fra Høyens Undersøgelser om Domkirkens Alder er ogsaa F. Adler gaaet ud: han var den første, som — med ganske faa Ord — henviste til Kathedralen i Tournai som det egentlige Forbillede (i et Program fra 1884). Fra Tiden mellem Høyens Afhandlinger og Adlers Bemærkning hidrører Prof. Kornerups store Beskrivelse af Domkirken — den udførligste, som er fremkommet — i *Danske Mindesmærker II*, samme Forfatters *Ny Haandbog for de Besøgende i Roskilde Domkirke*, og Prof. Løfflers Fremstilling af Domkirkens Arkitektur i *Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder*. At der i disse Skrifter altsaa intet Hensyn er taget til Forholdet i Tournai, maa vel nu betragtes som en væsentlig Mangel ved dem; men det forhindrer Ingenlunde, at de i andre Henseender kunne være lærerige. De samme Forfattere have ogsaa leveret Undersøgelser over de gammeldanske Murstensbygninger Syd for Østersøen (Pommern og Rügen), Undersøgelser, der have Betydning med Hensyn til Domkirken, navnlig fra Haandværkets Side.

J. L.

Efter dette Foredrag talte Professor Dr. Frederik Nielsen om *Franciskaner-Ordenens Historie* fra dens Oprindelse indtil Reformationen, idet han særlig dvælede ved dens Skjæbne her i Landet, og da navnlig i Roskilde.

Derpaa var der et Par Timers Ophold, under hvilket et større Antal af Deltagerne i Mødet var samlet til et livligt Fællesmaaltid. Herefter mødtes man atter i Domkirken, hvor Dr. H. F. Rørdam holdt et Foredrag, der i Hovedtrækkene her skal meddeles.